

Zilverjobs voor de zilvervloot

De oproep van de sp.a-ministers Vande Lanotte en Vandenbroucke van 3 januari 2004 om ons land maximaal voor te bereiden op de uitdagingen die gepaard gaan met de vergrijzing van de samenleving, zette het Federaal parlement aan het werk. Zowel in Kamer als Senaat werden specifieke Commissiewerkzaamheden gepland om de gepaste beslissingen te nemen in het kader van de uitdagingen van de vergrijzing. In de schoot van de Kamercommissie Sociale Zaken werd een ambitieuze agenda afgewerkt waarbij tal van deskundigen en academici werden gehoord en in een procedure werd voorzien om ook het maatschappelijk middenveld te betrekken bij deze voorbereidingen. Dit alles moet toelaten om in het kader van de interprofessionele onderhandelingen en het regeringswerk in het najaar een aantal moeilijke knopen door te hakken.

Op basis van de lange reeks hoorzittingen en discussies die reeds hebben plaatsgevonden, is het mogelijk een aantal duidelijke conclusies te trekken. In het licht van de werkzaamheden van een nieuwe Vlaamse regering veroorloven we ons om hieromtrent een concreet voorstel op tafel te leggen. Het is namelijk nodig dat er snel en massaal wordt geïnvesteerd in Zilverjobs. Vooraleer hierop in te gaan is het nuttig om even stil te staan bij een aantal kenmerken van het vergrijzingsvraagstuk.

Ouder en gezonder, maar toch heel wat 'zorgen'

De vergrijzing van onze samenleving is een spectaculair en positief gegeven. De levensduur is op vijftig jaar tijd aan een ongezien tempo gestegen (en blijft blijkbaar stijgen). Dit is uniek in de geschiedenis en is in hoofdzaak het gevolg van de toege-

nomen welvaart, inclusief de verbeterde arbeidsomstandigheden, inkomens, scholingsgraad, leef- en woonomstandigheden.

Samen met deze gestegen levensverwachting is de inactiviteitsperiode, door de langere schooltijd en het stelselmatig verlagen van de effectieve leeftijd waarop men de arbeidsmarkt verlaat, van de gemiddelde Belg nog veel sterker toegenomen. Op deze manier ontstaat het portret van een samenleving waarbij men langer niet beroepsactief is dan wel.

De noodzakelijke ingrepen om dit alles nog financieel te kunnen bolwerken, situeren zich op allerlei

domeinen. Met een streng begrotingsbeleid – waarbij het primaire begrotingssaldo op lange termijn gegarandeerd wordt en de kosten voor de gezondheidszorgen (veel) matiger toenemen – blijft de opbouw van een financiële reserve noodzakelijk. Dit moet toelaten om het Zilverfonds van een structurele financiering – in plaats van een jaarlijks te bepalen bedrag – te voorzien.

Dat de behoeften aan (middelen voor) gezondheidszorgen zeer sterk zullen toenemen, staat als een paal boven water. Over de omvang van deze toename bestaat er minder eensgezindheid. Feit is dat omwille van allerlei sociologische evoluties – zoals het eroderen van de mantelzorg of de labiele familiale structuren – de noodzaak aan investeringen in de sector van de dienstverlening aan hulpbehoevende personen bijzonder prangend wordt. Een van de fundamentele uitdagingen hierbij is om in de nabije toekomst voldoende mensen beschikbaar en geïnteresseerd te krijgen om te werken in

deze sector. Ook op het vlak van de overheids- en zelfstandigenpensioenen blijven de uitdagingen bijzonder groot (maar moeilijk in kaart te brengen). Het voornaamste probleem hierbij heeft betrekking op het vlak van de inkomsten van beide stelsels, te meer daar deze pensioenstelsels zo zijn opgesteld dat er zich een ware uitgavenexplosie aandient. In het verlengde hiervan besteedde de Parlementaire Commissie Vergrijzing ook veel aandacht aan de ontwikkeling van de tweede pijler in de pensioensector waarbij vooral de risico's op dualisering en de opportuniteit van de (fiscale) overheidsondersteuning onder de aandacht worden gebracht.

Belangrijke vaststelling is dat parallel met de vergrijzing van de bevolking de periode in goede gezondheid ook is toegenomen. Zo heeft een groot deel van de zestigplussers nog veel jaren voor zich waarin ze op een actieve, dynamische en gezonde manier kunnen participeren aan de samenleving. Niettegenstaande een minderheid van deze groep zorgbehoevend is, merken we nu reeds grote spanningen in het zorgaanbod. Dit zorgtekort vloeit enerzijds voort uit de toename van het aantal zeer oude zorgbehoevenden en anderzijds door het maatschappelijk proces van afkalvende mantelzorgstructuren. In de realiteit verschijnt een grote dualisering inzake de inkomens, welvaarts- en welzijnspositie binnen de senioren groep. Zonder doelbewust beleid zal tengevolge de demografische evolutie deze spanning aanzienlijk toenemen door het effect van de zogenaamde dubbele vergrijzing of de bovenmatige groei van de oudste groepen. De leeftijdsgroep van tachtig jaar tot ouder stijgt in absolute cijfers van 2000 tot 2050 van 376 786 senioren naar 1 134 667 senioren. Terwijl de totale groep 65-plussers stijgt met 68% over vijftig jaar, stijgt het aantal 80-plussers in diezelfde periode met 300% of met andere woorden een verdrievoudiging. Wetende dat de kans op zorgafhankelijkheid zich vooral situeert bij de tachtigplussers, is hiermee meteen een van de meest prangende uitdagingen van de demografische vergrijzing geformuleerd. Overigens is ook de evolutie op kortere termijn (van 2000 tot 2020) significant, van 376 786 tot 608 609.

Het fundamentele antwoord voor de vergrijzing ligt in het arbeidsmarktbeleid

Tijdens alle hoorzittingen met deskundigen en academici (ongeacht het thema) werd niet alleen gewezen op de hoogdringendheid het probleem nu ook aan te pakken. Eveneens werd verwezen naar het primordiaal karakter van de uitdagingen op de arbeidsmarkt teneinde de vergrijzing op een goede manier voor te bereiden. We kunnen de lat op sociaal vlak alleen maar hoog leggen, als we de lat ook hoog leggen op het vlak van werkgelegenheid. De uitdaging hierbij is duidelijk: de activiteitsgraad moet omhoog, zowel bij jongeren, bij allochtonen, bij vrouwen als bij vijftigplussers.

Uit het parlementaire debat groeit een consensus om daarbij vooral te mikken op bijkomende lastenverlaging op arbeid, investeringen in de zorg- en dienstensector en het stimuleren van werknemers om langer beroepsactief te blijven. Achter deze drie sporen schuilen een aantal moeilijke maar cruciale debatten. Een bijkomende lastenverlaging impliceert immers direct de zoektocht naar alternatieve financiering voor de sociale zekerheid teneinde de sociale bescherming te garanderen en te versterken. Rekening houdend met het strak budgettair kader brengt dit ons opnieuw naar het altijd weerkerend vraagstuk, namelijk de omvang van de terugverdieneffecten. Naast de versterking van de structurele lastenverlaging bewijst vooral de specifieke lastenverlaging (zoals door middel van de dienstencheques) in staat te zijn om ook de zogenaamde structurele werklozen opnieuw aan de slag te krijgen. In het kader van het debat rond de verlenging van de actieve beroepsloopbaan ontwarren we twee pleidooien: het ontmoedigen van de vervroegde uittredingsstelsels (zoals het optrekken van brugpensioenleeftijd) en/of het stimuleren van langer werken (door bijvoorbeeld de invoering van een pensioenbonus of het behoud van een inkomstenstoeslag voor oudere werklozen of bruggepensioneerden).

Van de nood een deugd maken: investeren in Zilverjobs

Bij het schrijven van deze bijdrage was net de zoektocht gestart naar een nieuw Vlaams regeerak-

koord. Normaliter wordt het de laatste regeerperiode waarin Vlaanderen zich kan voorbereiden op de vergrijzing. Ook in Vlaanderen is langdurige budgettaire voorzichtigheid geboden. Alleen hiervoor al is een forse aanpak van de werkloosheid een noodzaak, ook al staat het als een paal boven water dat de Vlaamse arbeidsmarkt tegen 2010 zal kampen met structurele knelpunten en tekorten. De richting waarin de werkgelegenheidsgroei (en dus de verhoogde activiteitsgraad) kan gerealiseerd worden is eveneens duidelijk: de sector van de diensten aan gezinnen en collectieve diensten blijft in Vlaanderen onderontwikkeld. Dit brengt mij tot het pleidooi voor een doelbewust beleid ter versterking van de zorgsector waarbij de begane paden gedeeltelijk dienen verlaten te worden.

Vlaanderen kan zich geen hoge werkloosheid veroorloven

Aan het grote maatschappelijke probleem van de werkloosheid hangt een enorme financiële rekening vast, die door de tegenvallende economische conjunctuur en de daardoor stijgende werkloosheidscijfers fors is opgelopen de voorbije jaren. Zo zal er in 2004 6 miljard euro aan werkloosheidsuitkeringen worden uitbetaald (in 2002 was dit nog 5,4 miljard).

In een studie van september '97 berekende het Planbureau voor een uitkeringsgerechtigde volledig werkloze (u.v.w.) een brutokost (de som van de gemiddelde werkloosheidsuitkering met de minimuminkomsten sociale zekerheid, fiscaliteit en BTW) van 909 000 Belgische frank. Een zevental jaren later kan de gemiddelde brutokost per u.v.w. op een miljoen Belgische frank worden geraamd. Op deze manier kan de financiële factuur voor de Belgische werkloosheid op dertien miljard euro worden geraamd.

Er zit echter een fundamentele, economische advertentie onder het hoge werkloosheidsgras. Hoe langer iemand werkloos is, hoe kleiner de kans dat hij/zij later een job vindt: tijdelijke werkloosheid evolueert naar structurele werkloosheid. In het licht van de voorspelde arbeidskrapte als gevolg van de demografische verschuivingen – een krapte die zich al vanaf 2010-2015 zal manifesteren – betekent dit dat het de samenleving een pak extra ener-

gie en middelen zal kosten om de 'passieve' beroepsbevolking te integreren op de arbeidsmarkt. Zonder een effectieve mobilisatie van de huidige arbeidsreserve zal men dus genooddakt zijn om een actief immigratiebeleid te voeren.

Wie dus de effecten van de vergrijzing wenst voor te bereiden, moet vandaag alles op alles zetten om de werkloosheid terug te dringen. Daarbij mogen we ons niet beperken tot de uitkeringsgerechtigde werklozen maar ook streven naar de activering van alle niet-actieve groepen binnen de beroepsbevolking.

Vlaanderen moet een antwoord geven op de behoefte aan betaalbare zorgen voor senioren

Bijna in alle Vlaamse regio's ervaart men een fundamenteel tekort aan residentiële en ambulante opvang van senioren. Zonder een ambitieus beleidsprogramma wordt deze situatie in het licht van de vergrijzing onhoudbaar en zal dit leiden naar een scherpe dualisering binnen de groep zorgbehoevenden waarbij kapitaalkrachtige groepen op goede zorgen kunnen rekenen ten nadele van zwakkere inkomensgroepen. De volgende Vlaamse regering dient dus te investeren in de seniorenzorg. Daarbij valt vooral de achterblijvende thuiszorg op evenals de sterke regionale verschillen.

Het politieke antwoord kan zich echter niet beperken tot 'meer van hetzelfde'. We zien steeds vaker dat de meeste (behoefte) senioren er de voorkeur aan geven om zo lang mogelijk in de eigen vertrouwde omgeving te blijven in plaats van het rusthuis op te zoeken. Het is dus noodzakelijk dat er fors wordt geïnvesteerd in professionele mantelzorg.

Meer en betere seniorenzorg via Zilverjobs

Ongeacht de economische conjunctuur is het mogelijk en zelfs noodzakelijk om tijdens de komende jaren duizenden jobs te creëren in het domein van de persoonlijke dienstverlening (bovenop de 5 000 jobs die de Minister van Werk via de sociale Maribel wenst te creëren in de non-profitsector). Het volstaat om een gepast evenwicht te zoeken tussen enerzijds overheids subsidiëring en anderzijds het

aanboren van de koopkrachtige vraag bij de groep die behoefte heeft aan extra diensten, in het bijzonder bij senioren. We zijn ervan overtuigd dat een evenwicht tussen subsidiëring en het mobiliseren van bijdragen relatief gemakkelijk te vinden is. Meer nog, de nodige beleidsmaatregelen zijn voorhanden. Het is vooral een kwestie van politieke handigheid om de aanwezige puzzelstukjes in elkaar te passen zodat op relatief korte termijn duizenden zilverjobs worden gecreëerd.

Wat Scandinavië kan...

Vooraleer hier op in te gaan toch nog even een algemene bedenking. De Belgische en Vlaamse arbeidsmarkt kennen een grote achterstand op het vlak van de dienstverlening aan personen. In alle landen waar de werkgelegenheidsgraad reeds de Europese doelstelling van 70% overschrijdt of benadert, is het de ontwikkeling van de dienstensector die in grote mate voor banen heeft gezorgd. De Europese richtsnoeren hebben als het ware de weg getoond door de werkloosheid te bekampen met "het creëren van werkgelegenheid op lokaal niveau en in de sociale economie, in het bijzonder in de nieuwe activiteiten die samenhangen met behoeften waarin de markt nog niet voorziet".

Vooraleer de Scandinavische landen zijn hierin koploper en kennen een vergaande subsidiëring van de dienstverlenende sector. In plaats van huishoudelijke taken kwamen er op grote schaal sociale voorzieningen. Nagenoeg de volledige jobaan groei sedert het begin van de jaren zestig is terug te vinden in diensten aangeboden door de lokale overheden. In 1997 was de tewerkstelling in de Zweedse publieke kinderopvang bijvoorbeeld bijna half zo groot als de tewerkstelling in de ganse onderwijssector.

... kan Vlaanderen ook

In Vlaanderen kunnen we onze achterstand snel en efficiënt inhalen door massaal jobs te creëren in de seniorenzorg. Elke Vlaamse gemeente kampt vandaag met lange wachtlijsten op het vlak van de thuiszorg bij zieken en senioren. Door de vergrijzing van de bevolking botst men ook op andere grenzen: de gereguleerde thuiszorg is te eng

gedefinieerd. De behoefte aan oppas, gezelschap, klusjes, boodschappen, begeleiding, ... bij een belangrijk deel van onze senioren komt vandaag niet in aanmerking als subsidieerbare prestaties voor de thuiszorgdiensten. In een samenleving, die steeds meer geconfronteerd wordt met afbrokkelende mantelzorg, kleinschaliger familieverbanden en oprukkende eenzaamheid, waarvan we weten dat het aantal zorgbehoevende senioren binnen de komende vijftien jaar zal verdubbelen, staat het als een paal boven water dat de behoefte aan extra diensten voor senioren spectaculair zal toenemen. Kortom, de vraag is aanwezig en zal tijdens de komende decennia enkel maar toenemen.

Werklozen aan het werk in de mantelzorg?

De fundamentele vraag is of we een belangrijk en groeiend deel van onze rijkdom investeren in bijkomende bejaardenhuizen dan wel het (hoofd)accent leggen op de professionalisering van de wegwijnende mantelzorg. Vooral in het belang van de bejaarde lijkt het ons absoluut noodzakelijk om vooral de middelen in te zetten op de tweede piste. Senioren willen liefst zo lang mogelijk en in de beste omstandigheden in de eigen woning en buurt vertoeven. Dit blijkt ook de goedkoopste oplossing. Bovendien is voor heel wat senioren het rusthuis of de serviceflat stilaan een onbetaalbare optie geworden.

Het komt er dus op aan dat de nieuwe Vlaamse regering volop de kaart trekt van de actieve welvaartstaat naar Scandinavisch model en de huidige inactieven aan een zilverjob helpt. Interessant aan deze optie is dat de karakteristieken van de groep structureel werklozen hierbij in de praktijk veeleer een voordeel dan een handicap zijn. Bij de groep langdurig werklozen blijven vooral laaggeschoolde vrouwen oververtegenwoordigd waaronder veel alleenstaande moeders. In Vlaanderen heeft slechts 37% van de laaggeschoolde vrouwen een betaalde baan terwijl van de hogergeschoolde vrouwen liefst 82% aan het werk is. Voor deze groep laaggeschoolde vrouwen is een voltijdse klassieke nintofive job een onhaalbare kaart. Vooral het wisselend karakter van het uurrooster waarbij rekening kan worden gehouden met de eigen gezinsagenda maakt deeltijdse jobs buiten de klassieke werkuren dikwijls aantrekkelijk.

Betere afstemming van tewerkstellingsmaatregelen

Om de puzzel in elkaar te passen is het wenselijk om een aantal tewerkstellingsmaatregelen beter op elkaar af te stemmen. Zo is er de dienstenchequering. De fiscaal aftrekbare dienstencheques kunnen vandaag enkel worden ingezet voor specifieke taken in het huishouden (poetsen, wassen, maaltijden bereiden, ...). Specifieke seniorenzorgtaken (dag- en nachtopvang, eenvoudige verzorging, wandelen, wassen) kunnen niet. Met andere woorden, het dienstenpalet is vandaag te beperkt om in te spelen op de reële behoeften van de zorgbehoevende senioren. Daar komt bij dat deze doelgroep in de praktijk een enorme drempel ervaart met de dienstencheque als betaalmiddel. Zo valt het moeilijk in te schatten op welk moment en voor welke termijn men hulp nodig heeft. Daardoor is het onmogelijk om te bepalen wanneer men cheques moet aanschaffen en hoeveel. Dit probleem voegt zich bij het psychologische probleem om het artificiële betaalmiddel te introduceren bij de generatie die het liever houdt bij de centen uit de portemonnee of de spaarkous. Tot slot mogen we niet blind zijn voor het lineaire karakter van de dienstencheques. Voor een gemiddeld inkomen is 6,2 euro best betaalbaar, zeker wanneer er een aanzienlijk belastingvoordeel aan vast hangt. Voor senioren die moeten rondkomen met een minimum-pensioen en bovendien geen fiscaal effect voelen, is het dikwijls te duur. Om een dualisering binnen de senioren-groep tegen te gaan, is het dus noodzakelijk om een gebruiksvriendelijke en inkomensgebonden dienstencheque te ontwikkelen.

Naast de dienstencheques is er de regeringsambitie om met de ontwikkeling van de sociale economie en buurtdiensten 12 000 jobs te creëren in de directe nabijheid van de hulpvrager. Hierbij mikt men vooral op vzw's of coöperatieve organisaties die jobs op maat willen creëren voor een moeilijke doelgroep door maatschappelijke relevante activiteiten te ontwikkelen. De lokale inplanting is hier-

bij zeer belangrijk. Op dat niveau kunnen immers de behoeften het best afgestemd worden op de arbeidsreserve. De vorige Vlaamse regering heeft er met de ontwikkeling van de Lokale Werkwinkels alvast voor gezorgd dat op het lokale niveau het instrument voor handen is om hier daadwerkelijk op in te spelen.

Tot slot is er de Vlaamse zorgverzekering. Dit verzekeringssysteem zorgt voor een financiële ondersteuning voor de niet-medische kosten bij zorgbehoevenden. In de meeste gevallen is het een financiële tegemoetkoming in de (mantel)zorgtaken bij senioren. Door de afwezigheid van tal van zorgdiensten blijft dit echter veelal beperkt tot een financiële ondersteuning zonder dat er extra zorg kan worden geboden. Daarbij is het een absolute aberratie dat de zorgverzekering royaler tegemoetkomt voor residentiële zorgbehoevenden in vergelijking met ambulante zorgbehoevenden. Deze discriminatie staat haaks op de doelstelling om senioren zo goed mogelijk thuis te verzorgen.

Via een lichte aanpassing en betere afstemming van deze verschillende maatregelen kunnen we snel duizenden zilverbjobs creëren en tegelijk een antwoord bieden op de uitdaging van de vergrijzing.

Dat dit ook hier kan slagen, wordt dagelijks bewezen bij de Limburgse vzw ISIS. Deze vzw – die vorig jaar gelauwerd werd door de Koning Boudewijnstichting – slaagt erin om in samenhang met de gereguleerde thuiszorgdiensten 210 jobs op maat te creëren voor structurele werklozen ten behoeve van de zorgbehoevende Limburgse senioren. En dit niettegenstaande tal van reglementaire hinderpalen en een gebrek afstemming tussen de diverse beleidsmaatregelen.

Hans Bonte
Voorzitter Parlementaire Commissie Vergrijzing